

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра психології освіти

**Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»**

з теми:

**«ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СТИЛЮ ГУМОРУ ТА
ОСОБИСТІСНОЇ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ»**

Виконала:

здобувачка вищої освіти освітньої
програми Практична психологія
спеціальності 053 Психологія
денної форми здобуття вищої освіти
Каспрук Марія Вадимівна

Науковий керівник:

Савіцька О.В., кандидат
психологічних наук, доцент, доцент
кафедри психології освіти

Рецензент: Столяренко О.Б.,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
роботи, психології та
соціокультурної діяльності ім.
Т.Сосновської НРЗВО «Кам'янець-
Подільський державний інститут»

Кам'янець-Подільський, 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ КРЕАТИВНОСТІ ТА ПОЧУТТЯ ГУМОРУ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	7
1.1. Проблема почуття гумору та креативності у психологічній науці	7
1.2. Гендерний аспект почуття гумору та креативності	17
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СТИЛЮ ГУМОРУ ТА ОСОБИСТІСНОЇ КРЕАТИВНОСТІ У СТУДЕНТІВ	22
2.1. Програма емпіричного дослідження	22
2.2. Результати емпіричного дослідження стилю гумору та особистісної креативності студентів закладу вищої освіти	26
2.3. Шляхи врахування гендерних особливостей особистісної креативності та почуття гумору при організації освітнього процесу у закладі вищої освіти	30
Висновки до розділу 2	38
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	48
Додаток А. Діагностика особистісної креативності (Є.Є. Тунік)	48
Додаток Б. Опитувальник стилів гумору Р. Мартіна.....	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. Складна соціально-політична та економічна ситуація в Україні впливає на емоційно-ціннісну сферу особистості людини, її благополуччя. В таких небезпечних та невизначених умовах загострюється потреба в мобілізації ментальних ресурсів особистості, виявленні взаємозв'язків складових емоційної сфери з іншими складовими особистості.

Проблеми креативності особистості та почуття гумору цікавлять психологів-дослідників нарізно, хоча кожне з цих явищ забезпечує психологічний комфорт особистості, що перебуває в ситуації невизначеності. Креативність є тією особистісною властивістю, яка дозволяє адаптуватися до швидко змінюваних умов, дозволяє діяти в умовах невизначеності, виявляти суб'єктність та сприяти самоактуалізації. Почуття гумору чинить потужний вплив на наше самопочуття, сприяє збереженню психічного здоров'я та забезпечує ефективну взаємодію з навколишнім.

З-поміж психологічних досліджень все більше з'являється праць, які не лише намагаються з'ясувати природу гумору та його генезу (Е. Носенко, О. Опихайло, О.М. Шпортун, Р. Мартін, О. Зайва та ін.), але й дослідити його зв'язок з різними особистісними чинниками (Р. Мартін), з когнітивним та емоційним інтелектом (А. Міллер, С. Кауфман та ін.), виявити його роль в опануванні стресом, подоланні професійного вигорання (О. Щотка, Я. Андреева, О.О. Зайва, Е.Л. Носенко), вивчити можливості гумору як механізму адаптації, самореалізації та самоактуалізації, прийняття та самозбереження, його оздоровчого впливу на особистість (О.Б. Опихайло, О.М. Шпортун та ін.).

Актуальність дослідження обраної проблематики визначається необхідністю формування фахівця з вищою освітою, який не лише буде спроможний до самонавчання, ефективного вирішення професійних завдань, але й буде здатний протистояти професійному вигоранню, стресам, зберігати

психічне здоров'я та благополуччя, що саме й забезпечують гумор та креативність особистості.

Об'єкт дослідження гумор як вища психічна функція, креативність як інтегральна властивість особистості.

Предмет дослідження гендерні особливості взаємозв'язку стилю гумору та особистісної креативності студентів.

Мета дослідження полягає у встановленні гендерних особливостей взаємозв'язку особистісної креативності та стилю гумору в студентів закладу вищої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати основні теоретичні підходи до проблеми почуття гумору та креативності в сучасній психологічній науці.
2. Емпірично дослідити гендерні особливості взаємозв'язку стилю гумору та особистісної креативності студентів.
3. Розробити шляхи врахування гендерних особливостей стилю гумору та особистісної креативності при організації освітньої діяльності закладу вищої освіти.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети кваліфікаційної роботи нами було використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* — аналіз, синтез, узагальнення, систематизація теоретичних та експериментальних даних для уточнення сутності базових понять та обґрунтування теоретичних основ взаємозв'язку особистісної креативності та стилів гумору; *емпіричні* — констатувальний експеримент, який включав використання психодіагностичного інструментарію: методика діагностики особистісної креативності (Є.Є. Тунік), опитувальник стилів гумору Р. Мартіна та тест «Чи є у вас почуття гумору?»; *методи статистичної обробки даних* — визначення відсоткових співвідношень, якісна інтерпретація та змістове узагальнення емпіричних даних. Вірогідність результатів забезпечили теоретична обґрунтованість основних положень кваліфікаційної роботи та використання комплексу методів, адекватних об'єкту, предмету

дослідження й зумовлених його метою та завданнями.

База емпіричного дослідження. Дослідження було проведено впродовж 2024-2025 навчального року. Загалом дослідженням було охоплено 67 здобувачів вищої освіти, які навчаються за галуззю знань Освіта/Педагогіка історичного факультету та на факультету іноземної філології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (з них 32 — особи чоловічої статі, та 35 — жіночої статі).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в розширенні уявлень про гендерні особливості особистісної креативності, почуття гумору та їх взаємозв'язку. Отримані теоретико-емпіричні результати дозволять врахувати особливості взаємозв'язку почуття гумору та особистісної креативності при реалізації гендерного підходу в професійній підготовці майбутнього фахівця у закладі вищої освіти.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що на основі теоретичних розвідок здійснено теоретичне узагальнення проблеми взаємозв'язку особистісної креативності та стилів гумору та їх гендерних особливостей.

Отримані в процесі теоретико-прикладного дослідження результати можуть бути використані в процесі підготовки майбутніх психологів та педагогів при вивченні освітніх компонентів «Загальна психологія», «Соціальна психологія», «Психологія особистості», в навчальних тренінгах та в практичній діяльності психологів соціально-психологічної служби університету. Виокремлені шляхи врахування виявлених гендерних особливостей, а також підходи до розвитку особистісної креативності та почуття гумору можуть впроваджуватися в освітній процес закладу вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки кваліфікаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, під час роботи Міжнародної студентської

конференції «Діяльність психолога в умовах війни» (Львів, 23-24 березня 2023 р.), Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації психолого-педагогічних досліджень в умовах воєнного стану» (м. Київ, 17 квітня 2024 р.), наукової конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2024-2025 навчальному році у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (9-10 квітня 2025, м. Кам'янець-Подільський).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів і п'яти підрозділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел (40 позицій), додатків. Повний обсяг роботи складає 53 сторінки тексту, з них 43 сторінки основного тексту. Робота містить 2 таблиці та 1 рисунок.

ВИСНОВКИ

Теоретичний аналіз проблеми гумору, креативності студентів закладу вищої освіти, та емпіричного дослідження гендерних особливостей взаємозв'язку особистісної креативності та гумору дають підстави для висновків:

1. У процесі теоретичного аналізу проблеми ми дійшли висновку, що гумор визначається як позитивна емоція, яка у соціальних контекстах звичайно викликає когнітивний процес оцінки, що включає сприймання жартівливої, несерйозної невідповідності, і яка на поведінковому рівні виражається відповідною мімікою та сміхом; або як здатність особистості виявляти, фіксувати та осмислювати комічне у навколишній дійсності та емоційно на нього реагувати. Загалом поняття почуття гумору передбачає комплекс перцептивних, когнітивних, емоціональних, фізіологічних та поведінкових процесів. Подальший аналіз досліджуваного поняття дав можливість визначити декілька особливостей цього різновиду естетичного почуття (опора на естетичні ідеали; притаманність розвинутому розуму; здатність емоційно схоплювати протиріччя дійсності; схильність до неочікуваних порівнянь та асоціацій; критичність розгляду явищ).

Креативність зумовлює особливості почуття гумору як вищої психічної функції, оскільки процеси породження гумору та його розуміння передбачають не лише відображення дійсності, але й пошук незвичного у звичайних життєвих ситуаціях, встановлення нових зв'язків між явищами, речами, об'єктами, поєднання непок'єднуваного.

Традиційно виокремлюють чотири стилі гумору: афіліативний, самопідтримувальний, агресивний та самопринижувальний. При цьому перші два є корисними здоровими стилями, а два інші — шкідливими для психічного здоров'я.

Основними функціями гумору є переживання емоції радості; участь у

міжособистісній взаємодії; зняття напруги та збереженні психічної рівноваги. Креативність як здатність людини до нестандартних способів мислення, утворення нових зв'язків є чинником і передумовою гумору, оскільки він також передбачає породження нових незвичних зв'язків. Креативність і почуття гумору пов'язані з інтелектом людини і мають гендерні особливості.

У більшості респондентів жіночої статі переважає самопідтримувальний та афілятивний стиль гумору, тоді ж як у хлопців переважає високий ступінь розвитку агресивного стилю гумору.

Мають місце відмінності середніх значень показників факторів особистісної креативності за чоловічої та жіночою вибіркою. Незначно, та все ж відрізняються, чоловіча та жіноча підвибірki за факторами: складністю та уява.

Високі показники за афілятивним та самопідтримувальним гумором у респондентів поєднувалися з високим загальним рівнем особистісної креативності та при домінуванні факторів уяви та складності.

Результатом теоретико-експериментального дослідження стало виокремлення психолого-методичних рекомендації щодо розвитку креативності та почуття гумору, а водночас поліпшення взаємодії у системі «викладач-студент» засобами гумору, сутність яких полягає у:

- якісній зміні змісту та форм спілкування у системі «викладач-студент», що передбачатиме використання всіх трьох категорії гумору (заздалегідь підготовлені гумористичні тексти, спонтанний цілеспрямований розмовний гумор, нецілеспрямований, або випадковий гумор);

- розвиток гумору та креативності через:

- а) запровадження навчальних тренінгів;

- б) формування операціональної складової гумору;

- в) перебудова особливостей студента (самооцінки, мотивації тощо);

- г) розвиток інтелекту; уяви;

- оволодіння системою прийомів, названа гуморобіка: це читання

авторів-гумористів, перегляд гумористичних передач, колекціонування жартів, карикатур, комічних ситуацій, тренінгові вправи на розвиток дотепності; опанування йогою сміху тощо.

Проведене дослідження не охоплює всього комплексу проблем гендерних особливостей гумору та креативності особистості. Подальше вирішення цього питання потребує визначення психологічних особливостей розвитку почуття гумору, розробку технології супроводу особистісного розвитку студентів на основі з'ясованих особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська В. В. Креативність. К.: Юрінком Інтер, 2008. 432 с.
2. Анцибор А. І. Соціальна природа сміху та її вплив на психологію аутсайдера. / А. І. Анцибор // Практична психологія та соціальна робота. - 2012. - № 3. - С. 26-30.
3. Бабаджанова А. Н. Щодо питання методології психологічних досліджень почуття гумору. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. Психологічні науки. 2011. № 58. С. 97-100.
4. Бабаджанова А. Н. Соціокультурні та індивідуальні особливості розвитку почуття гумору у старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / А. Н. Бабаджанова - Хмельницький, 2012. - 16 с.
5. Василевська О.І., Дворніченко Л.Л. Особливості використання гумору у консультативній взаємодії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Психологічні науки. 2018. Вип.5 С. 160-166.
6. Воробйова Т. Диференціація компонентів креативної компетентності молодших школярів. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць УПДПУ ім. П. Тичини. 2012. Вип. 43 (2). С. 113-118.
7. Дімітрова-Бурлаєнко С.Д. Генеза поняття «креативна компетентність» у контексті психолого-педагогічних досліджень. *Педагогіка та психологія: збірник наукових праць*. Харків, 2017. Вип. 58. С. 3-14
8. Дубініна О. С. Використання гумору у педагогічній діяльності. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. 2012. Вип. 1. С. 90-93.
9. Дунаєва О. М. Інтерактивна технологія формування педагогічної креативності. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць УПДПУ ім. П. Тичини. 2007. Вип. 19. С. 138-143

10. Дуткевич Т.В. Гендерні особливості соціальної креативності майбутніх магістрів педагогічних спеціальностей. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. Вип.15(60). 2021. С.47-57.

11. Журавель О.Д. Теоретичний аналіз проблеми взаємозв'язку креативності особистості та дивергентного мислення. *Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, психології, педагогіки та історії]* - Випуск 1 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова; ГО «Академія розвитку психологічної науки і практики» / упорядники: Кучеренко Є.В., Русаков С.С. Київ : Фенікс, 2014. С.52-58.

12. Журавлева М. А. Арт-терапія як засіб подолання тривожності підлітків. *Практична психологія та соціальна робота* - 2014. - № 8. - С. 28-30.

13. Зайва О. О. Почуття гумору як проміжний етап на шляху вибору стратегії психологічного подолання. *Зб. наук. пр. ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2003. Т. 5, ч. 6. С. 102-107.

14. Зайва О. О. Обґрунтування притаманності почуттю гумору потенціалу психологічного подолання / О. О. Зайва // *Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка та психологія*. - Дніпропетровськ, 2003. - Вип. 9. - С. 23-29.

15. Зайва О. О. Особливості використання почуття гумору як ресурсу психологічного подолання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 «Історія психології, загальна психологія» / О. О. Зайва Харків, 2006 - 19 с.

16. Зеленянська Л.А. Роль гумору у формуванні особистості. *Світ науки, культури, освіти*. 2013. № 3 (40). С. 226-228.

17. Зімовін О.І. Рефлексія та креативність як чинники саморозвитку особистості. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені*

Г.С.Костюка НАПН України. 2016. Вип. 32. С.138-153.

18. Калошин В. Ф. Вплив емоцій на ефективність навчального процесу (теорія та практика) / В. Ф. Калошин, О. О. Безносок, Ю. П. Лемешко // Практична психологія та соціальна робота - 2006. - № 1. - С. 70-74.

19. Калошин В. Ф. Про посмішку: від А до Я. (самий простий спосіб психічної саморегуляції) / В. Ф. Калошин // Практична психологія та соціальна робота - 2009. - № 11. - С. 77-80.

20. Кириченко Р. В. Особливості розвитку креативності майбутніх педагогів. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2013. Том X: Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Вип. 25. С. 185-193

21. Кисельов К.С. Вербальна та образна креативність у структурі майбутньої професійної діяльності вчителя початкової школи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія Психологічні науки. 2018. Вип. 2, Т.2. С.46-50

22. Корнієнко І. О. Проблема опанування в ситуації високої тривожності / Корнієнко Інокентій Олексійович. // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія» - 2015. - Вип. 1 (1). - С. 147-152.

23. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ: Видавництво ТОВ «КММ», 2006. 240 с.

24. Матвієнко Л. І., Пилипенко О. О., Шокота В. В. Особливості почуття гумору студентської молоді в умовах стресу. Психологія особистості. 2022. Вип. 36. С. 189-194

25. Мешко Г. М. Емоційне благополуччя учнів у сучасній школі: бажане і реальне / Г. М. Мешко, О. І. Мешко // Практична психологія та соціальна робота - 2008. - № 4. - С. 11-16.

26. Мудрак І. А. Психологічні особливості прояву тривожності депривованих підлітків в умовах пенітенціарного закладу: автореф. дис. на

здобуття ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Мудрак Ігор Аркадійович - К., 2014 - 20 с.

27. Носенко Е.Л., Опихайло О.Б. Почуття гумору як ознака доброчинності особистості та емоційна сила її характеру: монографія. Київ: Вид-во «Освіта України», 2016. 189 с.

28. Носенко Е. Л. Стилї та форми прояву гумору як гіпотетичні аспекти імпліцитної діагностики психічного здоров'я / Е. Л. Носенко, О. Б. Харченко // Проблеми сучасної психології: Збірник наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. - Вип.10. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. - С.501-514.

29. Павлова Л. В. Гумор в аудиторії: використання та різноманітність форм / Л. В. Павлова, О. А. Сергєєва // Наукові записки кафедри педагогіки. - 2014. - Вип. 35. - С. 136-142. - Режим доступу: [Іїр://пб^V.доV.^a/^- рсПЖ/Кр 2014 35 20.рсП1'](http://pib.vpu.lviv.ua/psij/Kp20143520.pdf)

30. Психологічна енциклопедія / авт.-упорядник О.Степанов. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.

31. Словник української мови: в 11 томах. Том 2 К., 1971. С. 194.

32. Сурмяк Ю.Р. Кудрик Л.Г. Розвиток креативності учнів у навчально-виховному процесі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. 2017. № 1. С. 106-114.

33. Теслюк В.М., Теслюк В.В., Чеберяко А.В. Гумор у психічному житті людини. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 1(54). С.167-172.

34. Шпортун О.М., Крупельницька Л.Ф. Особливості прояву почуття гумору в осіб різних типів темпераменту. *Технології розвитку інтелекту*. 2016. Т.2. Вип 4. С. 34-44.

35. Щотка О., Андрєєва Я. Можливості і обмеження використання гумору персоналом освітніх організацій для опанування робочим стресом. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2021. № 2-3 (23) С.100-107.

36. Barron F. Creativity, intelligence and personality. *Ann. Rev. of Psychol.* 1981. V.32. P. 439–476.
37. Dudek S.Z., Strobel M.G., Runco M.A. Cumulative and proximal influence on the social environment and children's creative potential. *Journal of Genetic Psychology.* 1993. V.154. P.487-499.
38. Hilgard E.R., Edgren R.D., Irvine R.P. Errors in transfer following learning with understanding: further studies with Katona's cardtrick experiments. *Journal exper. Psychology.* 1954. V.47. P.457-464.
39. Kostik M.M. A study of transfer: sex differences in the reasoning process. *Journal education Psychology.* 1954. V.45. P.449-458.
40. Sweeney E.J. Sex differences in problem solving. Stanford Univ., Dept. Psychol., Tech. Rep., № 1. Dec.1. 1953.